01.08.2025

Sammen om trygt og godt

Sammen om trygt og godt - barnehage-, SFO- og skolemiljø 2025-2028
Oppvekst

Innhold

Innledning 3
Rettigheter og verdigrunnlag 4
Hva er krenkende ord og handlinger? 5
Helhetlig og systematisk arbeid 7
Nulltoleranse og forebyggende arbeid 7
Plikt til å sikre et trygt og godt miljø (aktivitetsplikten) 16
Skjerpet aktivitetsplikt 24
Klagerett etter Opplæringslova 26
Kommunens rolle overfor barnehagene 27
Vedlegg 28

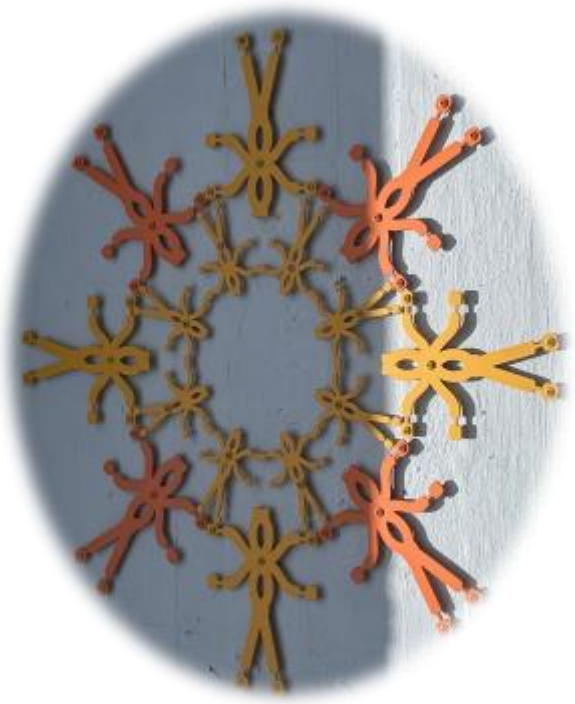

Foto: Vanse skole

Innledning

Sammen om trygt og godt er Oppvekstsektoren i Farsund kommunes verktøy i arbeidet med et trygt og godt psykososialt miljø for barn og elever i barnehage, SFO og skole.

Planen er først og fremst et arbeidsredskap for enhetene. Det er utarbeidet en kortversjon av planen som informasjon til foresatte og andre interesserte.

Sammen om trygt og godt er en temaplan under Oppvekstplan for barnehager og skoler i Farsund kommune 2023-2028 (heretter kalt Oppvekstplanen). Temaplanen bygger på samme grunnmur, det vil si visjon, verdier og barnesyn som Oppvekstplanen. Med bakgrunn i likheter i lovverket og felles Oppvekstplan, har vi utarbeidet en plan for å ivareta ansvaret barnehager, SFO og skoler har for å fremme trygge og gode læringsmiljø, forebygge mobbing og håndtere krenkelser, jfr. Opplæringslovas kapittel 12 og Barnehagelovens kapittel 8.

Planen er et forpliktende verktøy for alle barnehager, SFO og skoler i arbeidet med å forebygge og forhindre krenkende ord og handlinger, samt for å oppfylle aktivitetsplikten der barn og elever ikke opplever å ha et trygt og godt psykososialt miljø.

I dette arbeidet legges det vekt på at:

- de ansatte arbeider med egne verdiger, holdninger og handlinger
- enhetene driver et aktivt og systematisk arbeid for å fremme et godt psykososialt miljø
- alle ansatte har plikt til å følge med, undersøke, gripe inn, melde fra og sette inn tiltak når de får mistanke om eller kjennskap til krenkelser
- enheten og hjemmet har god dialog

Alle barn og elever har rett på et trygt og godt miljø i barnehage, SFO og skole. Enhetene skal fremme trygge miljøer som virker positivt inn på barna og elevenes helse, trivsel, læring og opplevelse av å være inkludert. I tillegg skal barnehagen, SFO og skolen bidra til å lære barn og elever å mestre sitt eget liv og sin egen psykiske helse, ta sosialt ansvar og vise medborgerskap.

Barn og elever i Farsund skal være:

- trygge på at voksne vil dem vel, ser dem og passer på
- rause ved å inkludere alle, ta vare på hverandre og miljøet
- modige ved å stå opp for seg selv, hjelpe en venn og tørre å heve sin røst

Planen er utarbeidet av en arbeidsgruppe sammensatt av representanter fra barnehage, skole, administrasjonen og Lister Pedagogiske senter. Alle skoler og barnehager, samt ungdomsrådet har vært involvert i planarbeidet.

Rettigheter og verdigrunnlag

Barnehagen, SFO og skolens arbeid med et trygt og godt psykososialt miljø er forankret i de grunnleggende verdiene som er felles i formålsparagrafene til barnehage, SFO og skole. Alle barn og elever skal møtes med omsorg, trygghet, tilhørighet og anerkjennelse, og skal sikres å få ta del i og medvirke i fellesskapet for å fremme helse, inkludering, trivsel og læring.

Visjonen i Oppvekstplan Farsund 2023-2028; **Sammen om en god oppvekst**, og verdiene **trygghet, trivsel og tilhørighet** danner grunnlaget for arbeidet med Opplæringslovens kapittel 12 og Barnehagelovens kapittel 8.

FNs barnekonvensjon gir barn grunnleggende menneskerettigheter. Barnekonvensjonen har fire sentrale prinsipp som skal være førende for arbeid med barn:

- Barns rett til vern mot diskriminering (artikkel 2)
- Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn (artikkel 3)
- Retten til liv og plikten til å sikre utvikling (artikkel 6)
- Barns rett til å bli hørt (artikkel 12)

I arbeidet for et trygt og godt psykososialt miljø, er anerkjennelse av barns og elevers opplevelse og medvirkning et grunnleggende prinsipp. Barnet og eleven skal bli tatt på alvor av profesjonelle voksne som tar ansvar for å følge opp saken når de forteller om hvordan de har det.

Formålsparagrafen i barnehageloven angir verdigrunnlaget for barnehagen. «*Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med barnets hjem ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling».* Formålet er å sikre at barnehager skal gi et trygt, inkluderende og utviklende tilbud til alle barn, uavhengig av bakgrunn.

Rammeplan for barnehagen konkretiserer verdigrunnlaget i barnehagelovens formålsparagraf. Rammeplanen beskriver et verdigrunnlag som er fundamentert i respekt for hvert barn, og legger vekt på likeverd, inkludering og fellesskap. Barnehagen skal være et trygt sted hvor barn får utvikle seg gjennom lek, utforskning og samspill.

Formålsparagrafen i opplæringsloven angir verdigrunnlaget for skolen. Formålet med opplæringen er blant annet at elevene skal utvikle *«kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne meistre liva sine og for å kunne delta i arbeid og felleskap i samfunnet».* Et grunnleggende utgangspunkt for all virksomhet i skolen, er at elevene skal få realisere sitt potensial til det beste for seg selv og andre.

Overordnet del av læreplanverket utdyper verdigrunnlaget i opplæringslovens formålsparagraf, og beskriver det grunnsynet som skal prege den pedagogiske praksisen i hele grunnopplæringen. I arbeidet med trygt og godt skolemiljø vil det være spesielt viktig å jobbe med menneskeverdet, sosial læring og utvikling, folkehelse og livsmestring, inkludering, læringsglede og samarbeid mellom hjem og skole.

Rammeplan for SFO bygger på de grunnleggende verdier som er felles i formålsparagrafene til barnehagen og skolen. Verdigrunnlag i Rammeplanen for SFO bygger på prinsipper som fremmer omsorg, lek, læring og fellesskap. Den skal bidra til barnas utvikling ved å tilby et trygt og inkluderende miljø, der barn får mulighet til å utforske, være kreative og utvikle sosiale ferdigheter.

Hva er krenkende ord og handlinger?

Ingen barn og elever skal bli utsatt for krenkende ord eller handlinger i barnehagen, på SFO eller i skolen. Det gjelder også for elever på skoleveien. I Farsund bruker vi denne definisjonen på krenkende ord og handlinger:

> «Mobbing av barn og unge er handlinger fra voksne og/eller barn og unge som hindrer opplevelsen av å høre til, å være en betydningsfull deltaker i fellesskapet og muligheten til medvirkning».
>
> (Lund, Helgeland, Kovac, Nome, Cameron og Godtfredsen, 2015)

Både barn, unge og voksne kan krenke. Hva som oppleves krenkende av ord og handlinger, vil være forskjellig fra barn til barn, blant annet på grunn av alder, utviklingsnivå og erfaringer i familien. Hvordan krenkelsen oppleves vil også være avhengig av situasjonen den oppstår i. Krenkelser og mobbing foregår som oftest når ansatte ikke er til stede. Det kan være vanskelig å oppdage, og svært mange av barna eller elevene som blir mobbet, sier ikke ifra om det som foregår. Mobbing kan være svært kompleks, og har sjelden enkle løsninger. Mobbingen kan være både indirekte og direkte, ofte med flere personer involvert som kan gjøre det utfordrende å få tak på alle de opprettholdende faktorene for mobbingen.
Derfor må begrepet krenkelse tolkes vidt og individuelt, og la barnets subjektive opplevelse legges til grunn, uavhengig av definisjoner, for om handlingen kan kalles en krenkelse.

- Alle ansatte skal ha kjennskap og kunnskap om hva som ligger i begrepet krenkelse
- Krenkelse skal være tema for drøftinger i personalgruppen

Ulike typer krenkelser

Krenkelser har ulike former og foregår på ulike arenaer. Det kan være alt fra enkeltstående ytringer eller handlinger til gjentatte episoder som gjør at barn og elever opplever utrygghet, ubehag eller ikke føler seg inkludert i fellesskapet. Det omfatter blant annet mobbing, vold, utestenging, rasisme, trakassering og diskriminering.

Krenkelser kan være fysiske, verbale eller indirekte, og mange blir utsatt for flere typer krenkelser samtidig, på flere arenaer og fra ulike grupper.

- **Fysiske krenkelser** kan være å knuffe, dytte, klype, slå eller sparke en annen. Det kan også være seksualisert atferd.
- **Verbale krenkelser** kan være erting, plaging, trusler eller kommentarer.
- **Indirekte krenkelser** innebærer at den som krenker utfører ekskluderende handlinger overfor en annen i form av blikk, kroppsspråk, ignorering, utfrysning, utestenging, plassering, baksnakking og ryktespredning. De indirekte krenkelsene kan ofte være vanskelig for voksne å oppdage.

Digitale krenkelser i SFO og på skolen

Digitale krenkelser skjer på arenaer som for eksempel sosiale medier og spill, der ansatte og foreldre ikke har like god innsikt og kontroll over hva som skjer. Krenkelsene følger elevene uavhengig av hvor de er, og kan dermed ramme elevene på arenaer der de i utgangspunktet er trygge. Digitale krenkelser kan lettere spres til flere og kan være vanskelig å spore og slettes. Å bli utsatt for digitale krenkelser kan gi like store konsekvenser som å bli utsatt for krenkelser ansikt til ansikt.

Digitale krenkelser i elevenes fritid kan påvirke elevens SFO og skolehverdag og må da, på lik linje med digitale krenkelser som skjer i skole - og SFO-tiden, håndteres av skolen jf aktivitetsplikten.

Gjentatte krenkelser - Mobbing

Mobbing er gjentatte krenkelser fra en eller flere sammen, mot et barn eller en elev som kan ha vansker med å komme ut av situasjonen ved egen hjelp. Mobbingen hindrer opplevelsen av å høre til, å være en betydningsfull person i fellesskapet og muligheten til medvirkning. Andre barn eller elever kan få med seg mobbingen, som tilskuere, uten at de griper inn eller sier fra til en ansatt, foreldre eller andre. Mobbing regnes som et sosialt fenomen som oppstår mellom mennesker og rammer sosiale behov.

Det er viktig å ha en forståelse av forskjellen på mobbing og konflikt, og å kunne skille mellom disse. Ved en konflikt blir tiltakene av en annen art enn hvis det er identifisert mobbing eller krenkelser. En konflikt skiller seg fra mobbing ved at det skjer mellom likeverdige parter eller venner, og at det skjer sporadisk. Konflikter og konflikthåndtering er en viktig del av barns utvikling av sosial kompetanse og må ikke forveksles med krenkelser som for eksempel mobbing og trakassering.

Hos de yngste barna i barnehagen er det en del av barns naturlige utvikling at de prøver ut ulike negative handlinger som å dytte, ta leker fra andre barn, bite og slå jevnaldrende. Barn i barnehagealder, som er i en tidlig fase i sin emosjonelle, sosiale og kognitive utvikling, forstår ikke nødvendigvis konsekvensene av det de gjør (Idsøe & Roland, 2017). Mobbing i barnehagen må på den bakgrunn forstås i et utviklingsperspektiv, og det er først når det har etablert seg som et mønster at vi kan snakke om mobbing.

Foto: Espira Varbak Arcen Barnehage

Helhetlig og systematisk arbeid

Å opprettholde og videreutvikle trygge og gode miljøer krever et helhetlig, langsiktig og systematisk arbeid.

Arbeidet med å fremme trygge og gode miljøer er en del av den ordinære pedagogiske praksisen og er universelle tiltak som kommer alle barna og elevene til gode.
Forebygging av mobbing og andre krenkelser er rettet mot å minske risikoen for at mobbing og andre krenkelser skjer.
Håndtering av mobbing og andre krenkelser handler om hvordan enheten avdekker, stopper og følger opp saker om mobbing og andre krenkelser.

Nulltoleranse og forebyggende arbeid

§ 41 Nulltoleranse og forebyggende arbeid	§ 12-3. Nulltoleranse og førebyggjande arbeid
Barnehagen skal ikke godta krenkelser som for eksempel utestenging, mobbing, vold, diskriminering og trakassering. Alle som arbeider i barnehagen, skal gripe inn når et barn i barnehagen utsettes for slike krenkelser.	Skolen skal ikkje godta krenkjande oppførsel, som til dømes mobbing, vald, diskriminering og trakassering.
Barnehagen skal forebygge tilfeller hvor barn ikke har et trygt og godt barnehagemiljø ved å arbeide kontinuerlig for å fremme helsen, trivselen, leken og læringen til barna.	Skolen skal arbeide kontinuerleg for at alle elevane skal ha eit trygt og godt skolemiljø.

Med nulltoleranse mener vi at ansatte ikke skal godta at barn og elever blir utsatt for krenkelser og mobbing, samt at alle som arbeider i barnehagen, SFO og skolen skal gripe inn når et barn eller elev utsettes for krenkelser. Nulltoleranse praktiseres daglig gjennom forebyggende aktiviteter og holdningsskapende arbeid.

En forutsetning for å kunne skape et trygt og godt miljø, er et kontinuerlig og systematisk forebyggende arbeid med felles fokus og tilnærming. Punktene i denne delen av planen viser faktorer som fremmer og opprettholder dette.

Foto: Lista ungdomsskole

God ledelse, organisasjon og kultur for læring

Enheter der alle ansatte har en felles strategi for hvordan de arbeider med læringsmiljøet, har størst sjanse for å lykkes. At enheten som organisasjon har god ledelse og preges av en kultur for læring, har en indirekte effekt på barnets og elevens læringsmiljø og læring. En solid ledelse og organisasjon er en forutsetning for at arbeidet med barns og elevenes læringsmiljø kan foregå kontinuerlig og systematisk, og for å kunne ta i bruk forskningsbasert kunnskap.
Kontinuerlig vil si at arbeidet med læringsmiljøet foregår hele tiden, og at det ikke bare foregår ved oppstarten av et nytt år eller når uønskede hendelser oppstår. Systematisk vil si at arbeidet er aktivt, gjennomtenkt og planmessig, og at arbeidet utføres av alle ansatte ved enheten. Det er utarbeidet et årshjul som enhetene kan benytte til dette arbeidet, se vedlegg 1 Årshjul.

Ledelsen har ansvaret for at arbeidet med barnas og elevenes læringsmiljø foregår kontinuerlig og systematisk. Lærerne og pedagogiske ledere har ansvar for den daglige oppfølgingen av dette arbeidet.

Foto: Farsund ungdomsskole

Positive relasjoner mellom ansatte og barn

Barn og elever har et grunnleggende behov for å bli sett, oppleve tilhørighet, utvikle seg og oppleve mestring. Gode relasjoner mellom voksne og barn er helt sentrale byggeklosser i arbeidet med å skape både trygghet, trivsel og læring. Med gode, proaktive strategier kan alle ansatte bidra til at barna og elevene bygger en god selvfølelse og får motivasjon for læring. De ansatte kan hjelpe barna med å regulere følelser og gi dem trøst og hjelp, og kan være en trygg havn som utgangspunkt for utforsking.

Gode relasjoner er smittsomt. Når det er gode relasjoner mellom voksen og barn, er det større sannsynlighet for at barna og elevene blir trygge i samspill med hverandre. Flere studier viser at gode relasjoner mellom profesjonelle ansatte og barn/elever har en klar

beskyttende effekt mot mobbing. Manglende ledelse i en gruppe kan skape grobunn for usunne relasjoner og gi handlingsrom for negative ledere blant barna.

Ansattes væremåte setter standarden for det sosiale mellom barna og elevene, for lek, vennskap og inkludering. Relasjonen og maktforholdet mellom den ansatte og barna/elevene er asymmetrisk. Det er alltid den ansatte som har ansvar for relasjonen. Relasjoner kan endres og videreutvikles. Derfor er det viktig at de ansatte prioriterer relasjonsarbeidet.

- Barn og elever skal oppleve tilstedeværelse og nærvær av varme og ansvarlige ansatte i hverdagen.
- Barn og elever skal møte ansatte som er gode rollemodeller, sensitive og varme, viser empati og respekt.
- Ansatte skal stille krav til barna og elevene, ha positive forventninger til mestring, rose og korrigere ut fra gruppas kjente og faste normer.
- Ansatte skal være profesjonell nok til å søke hjelp internt på enheten eller fra støttetjenester når relasjonen til barnet/eleven er utfordrende.

De ansattes evne til å lede grupper og klasser
Gode relasjoner er viktig, men ikke tilstrekkelig for å skape en god hverdag. Gode rutiner og gode strukturer danner en ramme som gode relasjoner kan utvikle seg innenfor. Det frigjør tid og energi til læring og utvikling. De ansattes evne til å lede trinn og grupper er en like viktig bærebjelke for læring og trivsel som det relasjoner er. I sin ledelse av trinnet eller gruppa, styrer den ansatte den sosiale samhandlingen mellom barna. En proaktiv ansatt som er tett på barn-/elevgruppen har mulighet til å fange opp dynamikken i gruppen før krenkelser og mobbing får etablert seg. Manglende klasseledelse/gruppeledelse kan føre til at sosiale dynamikker kommer på avveie, der enkelte barn eller elever overtar ledelsen over gruppa istedenfor den ansatte.

<u>God klasseledelse/gruppeledelse</u> kjennetegnes av

- gode relasjoner
- god organisering
- læringsstøttene aktiviteter

Gode relasjoner skapes blant annet gjennom smil, positiv anerkjennelse, uformelle samtaler, bruk av humor, kjennskap til barnas/elevenes interesser, styrker og behov og at barna får en følelse av å bli likt av den voksne. God organisering kan være tydelige klasseregler/grupperegler, struktur på dagen og den enkelte læringsøkt, gode overganger, godt forberedte læringsaktiviteter, plassering i rommet og lite venting.

Skolen skal støtte og bidra til elevenes sosiale læring og utvikling gjennom arbeid med fagene i skolen og i hverdagen ellers (Læreplanen, Overordnet del 2.1), og i barnehagen gjennom arbeid med omsorg, danning, lek, læring og kommunikasjon og språk (Rammeplan for barnehagen).
Sosial læring skjer gjennom å erfare og øve seg i fellesskap med andre.
Når opplæringen planlegges trengs det bevissthet rundt hvilken organisering, aktiviteter, innhold, læringsarenaer og arbeidsmåter. Dette kan bidra til at barn og elevene opplever seg som en del av et faglig og sosialt fellesskap, der de får mulighet til å bli kjent på tvers av etablerte vennegjenger eller gruppekonstellasjoner.

Profesjonelle ansatte som kan oppdage mobbing

I det forebyggende arbeidet er det nødvendig å etablere en felles forståelse av mobbing og krenkelser hos de profesjonelle ansatte. De profesjonelle ansatte må kjenne til:

- risikofaktorer i miljøet
- tidlige tegn på mobbing, krenkelser og ekskludering
- hva som kan være begynnende mobbeadferd
- forskjellen mellom konflikt og mobbing
- forskjellen mellom erting og mobbing
- hvilke barn som kan være særskilt sårbare for å bli mobbet eller mobbe
- hvilke overganger, områder, steder og sitasjoner som kan oppleves utrygge for barn
- utrygge miljøer

Det forutsetter at de ansatte er til stedet i lek og samhandling både ute og inne, og har gode rutiner for hva som skal gjøres for å forebygge og håndtere utrygge miljøer.

Positive relasjoner blant barn og elever

Skape en positiv kultur

Det er barnehagen, SFO og skolens oppgave å utvikle barn og elever, både faglig og sosialt, og hjelpe dem til å mestre livet og delta i sosiale fellesskap med andre. Enhetene skal arbeide kontinuerlig og systematisk med å skape en positiv kultur. I en positiv kultur viser barna og elevene omsorg for hverandre, og det kommuniseres tydelig at mobbing og krenkelser ikke er tillatt. Dette legger grunnlaget for utvikling av *VI-følelse der alle er inkludert og opplever å bli respektert for den man er*. (Ingrid Lund)

Sosial og emosjonell kompetanse

Vennskap og opplevelse av tilhørighet er den viktigste vekstfaktoren for læring og utvikling. God sosial kompetanse kan ses i sammenheng med evne til å etablere og opprettholde gode relasjoner. Trygge relasjoner og vennskap gir en økt robusthet i samspill med jevnaldrende og evne til å løse utfordringer i hverdagen. (Ogden, 1995; Jahnsen, Ertesvåg og Westrheim, 2013).

Det er stor variasjon i barne-/elevgruppen når det kommer til sosial og emosjonell modenhet. En viktig oppgave for barnehagen, SFO og skolen er å sette søkelys på utvikling av sosial og emosjonell kompetanse hos barne-/elevgruppen.

Foto: Farsund barneskole

«Den viktigste kampen mot mobbing foregår før mobbingen slår rot»
(Erlend Moen, 2014)

Medvirkning

Barna og elevene skal erfare at de blir lyttet til i hverdagen, at de har reell innflytelse og at de kan påvirke det som angår dem. Barna og elevene selv er viktige i arbeidet med å utvikle et godt miljø.

I SFO og skolen skal elevene ha en aktiv rolle i det forebyggende arbeidet, både gruppe-/klassevis og i skolen gjennom elevrådet. Elevrådet skal ikke bare orienteres om skolens plan for et trygt og godt skolemiljø, men også ha et eierforhold til den, slik at de kan delta i utforming av tiltak for skolemiljøet. Det er viktig at arbeidet foregår både i skole- og i SFO-tiden. Eksempler på aktiviteter som elevene kan ta ansvar for eller medvirke til, er å sette opp inkludering som fast tema for elevrådet, ha fadderordninger, venneklasser, fellessamlinger, vennskapsaksjoner m.m.

I barnehagen medvirker barna ut fra alder og modenhet. De ansatte gjennomfører samtaler med barna både individuelt og i gruppe om for eksempel trivsel. Barna medvirker i hverdagen ved valg av leker, hvor de vil leke, om de vil være ute eller inne. De eldste barna kan også medvirke ved å lage regler for hvordan de ønsker å ha det på avdelingen.

Foto: Bjørketun barnehage

«Lek og kreativitet er motorveien til gode relasjoner og god utvikling!» (Daniel Siegel)

Lek og vennskap

Lek og vennskap har en beskyttende effekt i forhold til mobbing og utenforskap. I leken lærer barna seg sosial kompetanse slik at de kan bli en del av et fellesskap. Søkelys på barnas psykososiale leke- og læringsmiljø, og barnas lekekompetanse er derfor veldig viktig. Ansatte må være bevisste over hvordan hverdagen tilrettelegges slik at alle barn får muligheten til aktiv deltakelse i lek og aktiviteter.

Fysisk aktiv læring vil kunne være med på å stimulere barnas helhetlige utvikling. Flere vil kunne delta ut fra sine premisser og utfordringer nettopp fordi det har et annet utgangspunkt enn vanlig læringsituasjon.

Foto: Borhaug barnehage

Barn og elever selv må kjenne igjen mobbing

En viktig del av det forebyggende arbeidet handler om å bevisstgjøre barn og elever på mobbing og krenkelser. Mobbing fungere ikke like godt hvis tilskuere reagerer negativt eller bryter inn. Barna og elevene skal oppleve det trygt å si ifra.

Barn og elever skal:

- kjenne til hva mobbing og andre krenkelser er
- vite at de har rett til å ha det trygt og godt
- vite at de har rett til å bli tatt på alvor når de ikke har det bra
- vite hva mobbing og andre krenkelser kan gjøre med barn
- vite hva de skal gjøre når de ser noen bli krenket eller mobbet
- gjøres oppmerksom på at de kan få ulike roller som medløper og tilskuer
- gi dem kunnskap og mot til å være uenige og til å hjelpe andre
- vite hvordan de selv kan bidra til et trygt og godt miljø

Særskilt sårbare barn

Barnehage, SFO og skole har et skjerpet ansvar for å ivareta barn og elever med en særskilt sårbarhet. *Særskilt sårbarhet kan for eksempel handle om elevens religion, seksuelle orientering, kjønnsuttrykk, funksjonsevne, at eleven har atferdsvansker eller sosio-emosjonelle vansker, eller forhold ved elevens familie og hjemmesituasjon. At en elev tidligere har vært utsatt for mobbing eller andre krenkelser, kan også gjøre eleven særskilt sårbar* (Udir.no). Se også Risiko- og beskyttelsesfaktorer på BTI Lister. Ansatte må kjenne til at disse barna og elevene er overrepresentert blant de som ikke har et trygt og godt psykososialt miljø, og skal ha kunnskap om hva som kan være tidlige tegn på utrygghet, utenforskap og mangelfull trivsel. Det påligger et ekstra ansvar for å følge nøye med på hvordan de har det i barnehagen, SFO og skolen, og være bevist på at enkelt barn, elever eller grupper kan trenge noe mer enn andre.

Foto: Norlandia Solstua barnehage

Kunnskap om digital mobbing

Ved forebygging av digital mobbing og krenkelser er det spesielt viktig å utvikle elevers dømmekraft. Elever må bli bevisst sin tilstedeværelse på nettet og få kunnskap om hva de kan gjøre for å stoppe digital mobbing.

Elevene skal få kunnskap om:

- eget og andres personvern
- hvordan teknologi og tjenester fungerer
- hvordan det kan brukes
- hvilke konsekvenser det kan få

Eksempler på hva elevene kan gjøre:

- si ifra eller hjelpe andre dersom de er vitne til mobbing på nett
- ikke svare på meldinger som er sendt for å såre
- ikke dele passord
- vite hvor de kan henvende seg for eksempel for å dokumentere mobbingen, politianmelde, blokkere avsendere

Skolen og SFO må gi foresatte innsikt i hva elevene får av kunnskap og ferdigheter innen digital dømmekraft. Dette er en forutsetning for at elever og foreldre også kan ha gode samtaler om hvordan man kommuniserer på nett, og at digital mobbing er sidestilt med andre former for mobbinger og krenkelser.

Foto: Borhaug skole

Det fysiske miljøet

Det fysiske miljøet, både lokaler og uteområde, skal bidra til trivsel, lek og læring, og være et utfordrende og trygt sted for fellesskap og vennskap. De ansatte skal utforme det fysiske miljøet slik at det er oversiktlig, og alle barn får mulighet til å delta aktivt i lek og andre aktiviteter. Gjennom kartlegging ved bruk av elev/barnesamtaler, se vedlegg 5 Skolegårdsundersøkelse/uteområdeundersøkelse, vil enheten få informasjon om hvor det føles trygt og godt for barn å leke og oppholde seg.

Samarbeid med foresatte

Foresatte er en avgjørende ressurs i arbeidet for å skape et godt miljø. Når barnehagen, SFO og skolen og hjemmet samarbeider og formidler de samme verdiene og de samme positive forventningene til barn og elever, har det en positiv effekt på trivsel og læring.

Foresatte har medansvar for å skape et godt fellesskap mellom barna, men det formelle ansvaret for samarbeidet ligger hos barnehagen, SFO og skolen.

Enheten kan oppfordre foreldre til:

- Hils på alle de møter på skolen og i barnehagen
- Snakke positivt om andres barn og andre foresatte
- Gjør en innsats for å bli kjent med voksne og barn på skolen og i barnehagen
- Følg opp det som blir bestemt
- Engasjere seg i å skape et godt miljø

- Vær opptatt av at alle er med
- Skap rom for å heie på flere barn enn sitt eget
- Melde ifra dersom de ser barn som ikke har det trygt og godt
- Bidra til ulike aktiviteter for å skape gode relasjoner mellom barn og elever
- Delta i foreldrenettverk

Foreldresamarbeidet kan være med foreldregruppen som helhet, i utvalg som FAU/SU og i møter med enkeltforeldre. Foreldremøter er en god arena for samarbeid mellom ansatte og foreldre om et godt læringsmiljø.
Dialog og gode samarbeidsrelasjoner mellom hjem og barnehage/skole, er med på å bygge en grunnleggende positiv barnehage- og skolekultur som fremmer inkludering og forebygger krenkende atferd.
Enheten skal gi regelmessig informasjon om klassemiljøet, og formidle at terskelen for å ta kontakt skal være lav.

FAU, SMU og SU skal orienteres om enhetens plan for et trygt og godt psykososialt miljø, få et eierforhold til den og involveres i utformingen av tiltak for miljøet.

I tillegg til Foreldreutvalget for grunnskole (FUG) og foreldreutvalget for barnehage (FUB), har Utdanningsdirektoratet har utarbeidet idébanker med tips til hva foresatte kan bidra med i dette arbeidet.

Foto: Vanse skole

Plikt til å sikre et trygt og godt miljø (aktivitetsplikten)

For barnehage	For skole
§ 42. Plikt til å sikre et trygt og godt miljø (aktivitetsplikten)	§ 12-4. Plikt til å sikre eit trygt og godt psykososialt skolemiljø (aktivitetsplikt og dokumentasjonsplikt)
Alle som arbeider i barnehagen, skal følge med på hvordan barna i barnehagen har det.	Alle som arbeider på skolen, skal følgje med på korleis elevane har det, og om mogleg gripe inn dersom nokon krenkjer ein elev.
Alle som arbeider i barnehagen, skal melde fra til barnehagens styrer dersom de får mistanke om eller kjennskap til at et barn ikke har et trygt og godt barnehagemiljø. Styreren skal melde fra til barnehageeieren i alvorlige tilfeller.	Alle som arbeider på skolen, skal melde frå til rektor dersom dei får mistanke om eller kjennskap til at ein elev ikkje har eit trygt og godt skolemiljø. Det gjeld også når ein elev seier sjølv at ho eller han ikkje har det trygt og godt. Skolen skal snarast undersøkje saka og rette opp situasjonen med eigna tiltak. Rektor skal melde frå til kommunen eller fylkeskommunen i alvorlege tilfelle.
Ved mistanke om eller kjennskap til at et barn ikke har et trygt og godt barnehagemiljø, skal barnehagen snarest undersøke saken.	Skolen skal lage ein skriftleg plan for tiltaka i ei sak. I planen skal det stå: a) kva problem tiltaka skal løyse b) kva problem tiltaka skal løyse c) når tiltaka skal gjennomførast d) kven som skal gjennomføre tiltaka e) når tiltaka skal evaluerast
Når et barn eller foreldrene sier at barnet ikke har et trygt og godt barnehagemiljø, skal barnehagen undersøke saken og så langt det finnes egnede tiltak, sørge for at barnet får et trygt og godt barnehagemiljø. Det samme gjelder når en undersøkelse som barnehagen selv har satt i gang, viser at et barn ikke har et trygt og godt barnehagemiljø. Tiltakene skal velges på grunnlag av en konkret og faglig vurdering.	Skolen skal dokumentere kva som blir gjort for å oppfylle aktivitetsplikta etter første til andre ledd, i den forma og det omfanget som er nødvendig.
Barnehagen skal lage en skriftlig plan når det skal gjøres tiltak i en sak. I planen skal det stå: a) hvilke problemer tiltakene skal løse b) hvilke tiltak barnehagen har planlagt c) når tiltakene skal gjennomføres d) hvem som skal gjennomføre tiltakene e) når tiltakene skal evalueres.	

Håndtere mobbing og andre krenkelser

Alle ansatte ved barnehagen, SFO og skolen har en aktivitetsplikt for å hindre krenkelser og mobbing. Aktivitetsplikten inneholder plikt til å følge med, gripe inn, melde fra, undersøke og sette inn tiltak der undersøkelsen viser at barnet ikke har et trygt og godt læringsmiljø.

Plikt til å følge med

Krenkelser og mobbing kan være vanskelig å oppdage. Ansatte som aktivt observerer, og vet hva de ser etter, vil se mer krenkelser og mobbing enn andre. De vil lettere legge merke til ørsmå tegn som skiller seg ut for eksempel et hevet øyebryn, ignorering av henvendelser, noen holder av plass til andre, blikking, snitching og usunne hierarkier. Det er sjelden at ansatte ser mobbing utspille seg tydelig, og ansatte kan ikke basere seg på at barn og elever selv skal ta kontakt med ansatte for å fortelle om mobbing. Det er svært viktig at enhetene har proaktive ansatte som observerer og fanger opp negative atferdsmønstre og krenkelser før den negative atferden får etablert seg.

Å ha gode rutiner for kartlegging gjennom relasjonskartlegginger, barne-/elevsamtaler og observasjon, er derfor en sentral del av det forebyggende arbeidet og enhetens plikt til å følge med. Se vedlegg 1 Årshjul.

Plikt til å gripe inn, melde fra og undersøke

Aktivitetsplikten gjelder for alle ansatte og inntrer når en ansatt får mistanke eller kunnskap om at et barn eller en elev blir utsatt for krenkende ord eller handlinger. Aktivitetsplikten inntrer også om den ansatte er i tvil.

Den ansatte skal:

- ta mistanken på alvor
- gripe inn og stoppe handlingen med en gang
- melde fra til ledelsen
- i samarbeid med enhetsleder snarest mulig undersøke saken

Alle ansatte skal skriftlig melde til enhetsleder, vedlegg 9 Meldeskjema, dersom de mistenker at noen barn eller elever opplever krenkende ord og/eller handlinger. Selv om situasjonen kan løses innenfor klassen/gruppen, skal den bringes videre til enhetsleder.

Undersøke

Det skal være en svært lav terskel for å undersøke en mistanke om krenkelser og mobbing. Ofte kan mistanken ha bygget seg opp over tid som en følelse av at noe er galt, eller som et resultat av en rekke større og mindre hendelser som til sammen danner et mønster. En mistanke eller kjennskap kan også avdekkes ved direkte henvendelse fra barn, elever, foreldre eller andre, eller ved at den ansatte selv observerer hendelsen. Ved undersøkelse av en sak skal vedlegg 10 Undersøkelse benyttes.

Henvendelser fra barn, elever og foresatte skal tas på alvor

Retten til et trygt og godt miljø er en individuell rettighet som er basert på barnets eller elevens subjektive opplevelse. Uansett om henvendelsen fra et barn, en elev eller forelder skjer muntlig eller skriftlig, skal den tas på alvor av enheten. Det er tilstrekkelig at barnet, eleven eller foresatte påpeker at miljøet ikke er godt nok og ber om at barnehagen, SFO eller skolen gjør noe for å bedre det. Terskelen for å anse noe som en henstilling skal være lav.

Dersom enheten er i tvil om de foresatte ber om tiltak, skal de spørre direkte: *Ønsker du/dere at vi skal sette inn tiltak?*

Foresatte som tar kontakt med barnehagen, SFO eller skolen fordi de er bekymret for sitt barns helse og trivsel, er sårbare på sine barns vegne. Det de trenger mest av alt, er at henvendelsen blir tatt på alvor og at den videre dialogen med enheten er god. Barnehagen, SFO eller skolen skal kunne håndtere henvendelser fra foresatte på en profesjonell måte, først og fremst gjennom en anerkjennende, åpen og likeverdig kommunikasjon. I noen tilfeller vil dette innebære at det er behov for dialog daglig, både mens saken undersøkes og dersom det settes inn tiltak. Enheten og hjemmet må bli enige om hva som er en god oppfølgingsfrekvens.

Enhetsleder har det overordnede ansvaret

Enhetsleder har det overordnede ansvaret for at enheten følger opp saker som gjelder miljøet. Enhetsleder skal ta ansatte, barn, elever og foresatte som varsler på største alvor og har plikt til snarest å undersøke det som har skjedd.

Under undersøkelsen skal enheten sikre at saken undersøkes bredt nok, og at barnets subjektive opplevelse kommer frem. Det er viktig at barnet, eleven og foresatte får en skriftlig melding om at undersøkelse er iverksatt og at de blir holdt orientert om hva som vil skje fremover. Se vedlegg 9 Mal for melding om mottatt bekymring om skole-/barnehagemiljøet. Barnehagen, SFO og skolen må stoppe krenkelsene og mobbing umiddelbart, og sette inn strakstiltak mens de undersøker, i de tilfeller der det er nødvendig. Dersom det er fare for liv og helse skal man sette inn strakstiltak, og avdekke i etterkant. Strakstiltak skal evalueres fortløpende.

Ansvaret for undersøkelsene ligger hos enhetsleder, men oppgavene kan delegeres til andre ansatte som trinnleder, kontaktlærer, sosiallærer eller pedagogisk leder. Ved behov kan enhetsleder utnevne en gruppe som er ansvarlig for arbeidet i den enkelte sak. Gruppen bør være sammensatt av ansatte i ulike funksjoner på enheten ut fra hva som vurderes som hensiktsmessig.
Det er også viktig at prosessen dokumenteres underveis, i tråd med forvaltningslovens føringer.

Foto: Vanse skole

Verktøy for systematisk undersøkelse

For å kunne oppdage krenkelser og mobbing og forstå hva som skjer, må barnehagen, SFO og skolen arbeide systematisk for å kartlegge og avdekke hva som egentlig skjer mellom barna og elevene.

Enheten skal ha et bevisst og profesjonelt forhold til undersøkelsen, og tilpasse undersøkelsen til saken. Undersøkelsesarbeidet kan gjøres på flere måter, og bør innebære både barne-/elevsamtaler, relasjonskartlegging og systematiske observasjoner.

Hvilke verktøy og graden av systematikk som er nødvendig, vil variere fra sak til sak, men undersøkelsesarbeidet skal gjøres snarest mulig. En mistanke om mobbing vil som regel kreve flere og mer grundige undersøkelser enn én enkelt krenkelse.

Barne-/elevsamtaler

En barne-/elevsamtale med formål om å avdekke krenkelser eller mobbing skal gjennomføres så snart som mulig når en er bekymret for om barnet eller eleven har det trygt og godt. Dette for å få fram barnets/elevens egen opplevelse av situasjonen og bakgrunnen for den. Barne-/elevsamtaler gjennomføres både med den som blir utsatt for krenkelser eller mobbing og den/de som mobber eller krenker.

Udir.no anbefaler at:

- En ansatt med en trygg relasjon til barnet gjennomfører samtalen
- At en tenker over hvor samtalen gjennomføres
- At lengden og innhold i samtalen tilpasses barnets alder og modenhet
- Barns beste må vurderes i samtalen
- Lytt til barnet, still åpne spørsmål, anerkjenn barnets opplevelse og vis forståelse for barnets følelser. Ikke bagatelliser det barnet forteller
- Vær åpen om hva du som ansatt skal gjøre videre, tydelig på når dere skal snakke sammen igjen og at barnet kan komme til deg når som helst.

Ressurser om de viktige samtalene finnes på BTI Lister.

Alle skoler og barnehager har barne-/elevsamtaler med jevne mellomrom som en del av det forebyggende arbeidet, se og vedlegg 1 Årshjul.

Relasjonskartlegging

I en relasjonskartlegging kan vi få vite noe om hvordan barna og elevene forholder seg til hverandre. Spørsmål som kan egne seg kan være: Hvem i klassen vil du helst være sammen med i friminuttene og i utelek? Hvem i trinnet/gruppen hjelper andre barn og elever? Hvem vil du helst samarbeide med i de ulike fagene? Hvem vil du helst leke med? Svar i undersøkelsen kan organiseres i et sosiogram, som er en visuell framstilling av de sosiale relasjonene i en gruppe. Disse vil ofte hjelpe en til å se andre forbindelser enn de som fremstår som mest tydelige, og gi et bilde av hvor de ansatte skal begynne å lete for å finne positiv og negativ samhandling i barne-/elevgruppa.

I Farsund kommune har skolene tilgang til undersøkelsesverktøyet *Klassetrivsel.* Barnehagene benytter «Bussen» med tilhørende spørsmål for relasjonskartlegging av de eldste barna, se vedlegg 3. Det er også utarbeidet en rutine for skolegårdsundersøkelse - uteområdeundersøkelse, se vedlegg 5.

FOTO: SUNDE BARNEHAGE

Systematiske observasjoner

Mens relasjonskartlegging og barne-/elevsamtalene kan gi indikasjoner på hva som bør undersøkes nærmere, er det systematisk observasjon som til slutt kan gi svar på hva som faktisk skjer, se vedlegg 11 Observasjon.

Systematisk observasjon handler om planmessig å observere med ører og øyne hva som foregår i en barne-/elevgruppe. Det dreier seg om å få tak i og skrive ned hvordan barna eller elevene snakker til og om hverandre, hvilke signaler de gir hverandre og hvordan de samhandler med hverandre på godt og vondt. Gjennom observasjoner kan man fange opp mønster i samhandling som man ellers ikke ser så godt (Flack, 2010).

Data som grunnlag for refleksjon

Det er sjelden undersøkelsene, samtalene og observasjonene i seg selv gjør at alle sammenhenger belyses, men både hver for seg og i samspill, gir undersøkelsesverktøyene et godt grunnlag for refleksjon. Da kan de ansatte som har vært involvert i arbeidet, sette sammen informasjonen som allerede finnes og stille spørsmål rundt dette.

I enkelte tilfeller kan det være hensiktsmessig å bruke tid på å finne systemet i relasjonen mellom barna og elevene før man setter inn tiltak.

Konklusjon etter undersøkelse av saken

På grunnlag av undersøkelsen skal barnehagen/skolen/SFO gjøre en vurdering av saken og konkludere med om barnet/eleven har et trygt eller ikke trygt miljø, jfr lov om barnehager §42, opplæringslova 12-4 og barnekonvensjonen artikkel 12 Barns rett til å bli hørt og artikkel 3 Barnets beste.

Dersom konklusjonen blir at barnet/eleven ikke har et godt og trygt miljø, skal tiltak iverksettes. Dersom konklusjonen blir at barnet/eleven har et trygt og godt miljø, avsluttes saken og begrunnelse må komme frem av konklusjonen. Det kan være at undersøkelsen viser at tiltak må iverksettes på andre områder.

«Å høyre til
Vondt er av alle andre
Bli trakka på og trengd
Men vondare å veta at du er utestengd.

Det er så mangt i livet
Du ventar deg og vil
Men meir enn det å vera, er det å høyre til».

-Jan Magnus Bruheim

Stoppe og håndtere

Krenkelser og mobbing må møtes med kraftfulle tiltak og omfattende virkemidler. I arbeidet med å stoppe krenkelser og mobbing, skal barnehagen, SFO og skolen sikre en saksbehandling og oppfølging som er i tråd med opplæringsloven, barnehageloven og forvaltningsloven med forskrifter.

Plikt til å sette inn tiltak

Barnehageloven og opplæringslova gir barna og elevene rett til et trygt og godt miljø, samt til å få gjenopprettet det gode miljøet dersom retten ikke er oppfylt. Saker knyttet til miljøet skal behandles raskt og prioriteres høyt av enhetsleder. Dersom undersøkelsen konkluderer med at eleven eller barnet ikke har et trygt og godt miljø, skal enheten lage en aktivitetsplan for arbeidet, se vedlegg 14 Aktivitetsplan – tiltaksplan og evaluering.

Tiltakene skal være til barnets beste

Tiltakene som settes inn skal være til barnets beste. De skal være lovlige, gjennomtenkte, tilpassede og målrettede, slik at man stopper de barna og elevene som har definisjonsmakten fra å handle negativt og får gjenopprettet et trygt miljø. Tiltakene må derfor være rettet både mot den som opplever mobbingen og den som utøver. Det skal settes inn tiltak på individ-, gruppe- og systemnivå.

Tiltakene i SFO og skole skal utarbeides i samråd med eleven selv og elevens foresatte. For barn i barnehagen skal dette gjøres i samarbeid med barnets foreldre.
I aktivitetsplanen skal det komme tydelig fram at barnets stemme har blitt hørt, og at det barnet sier har blitt tillagt vekt ut fra alder og modenhet.
Enheten skal uavhengig vurdere hvilke tiltak som kan sikre at barnets rett til et trygt og godt miljø oppfylles.

FOTO ESPIRA HUSEBYPARKEN BARNEHAGE

Barnehagen, SFO, skolen, eleven og foresatte må bli enige om hvor lang tid tiltakene skal prøves ut, før de evaluerer situasjonen. Det skal settes en dato for evaluering av tiltakene. Enheten må dokumentere hva som blir gjort for å oppfylle aktivitetsplikten og skal bruke Farsund kommunes mal for aktivitetsplan i dette arbeidet, vedlegg 14 Aktivitetsplan – tiltaksplan og evaluering. Aktivitetsplanen arkiveres i barnets/elevens arkivmappe.

Utforming av tiltak

Å stoppe krenkelser og mobbing i barnehagen, SFO og skolen er en intervensjon, som krever at det settes inn flere tiltak parallelt, på ulike nivå. Hva som skal gjøres for å stoppe krenkelsene og mobbingen avhenger av den aktuelle situasjonen og de resultater undersøkelsen har avdekket. Tiltakene skal settes inn raskt, og skal stå i forhold til alvorlighetsgraden av handlingene.
Tiltakene kan utformes på ulike nivå. Svært ofte vil det iverksettes tiltak både overfor de sentrale aktørene og hele elevgruppen samtidig.

Mobbing krever intensive tiltak

Spørsmålet om det er mobbing som foregår, må alltid underbygges av fakta. Mobbing krever ofte andre og mer intensive tiltak enn én enkelt krenkelse. En slik snuoperasjon vil ofte bære preg av å være en intervensjon og må planlegges godt. Planleggingen av intervensjonen og rekkefølgen tiltakene gjennomføres i, er like viktig som selve intervensjonen, og gode forberedelser øker sjansen for å lykkes.

Tiltak på individnivå er tiltak som er knyttet til det enkelte barnets behov i den situasjonen det er i. Individuelle tiltak kan være daglige/jevnlige samtaler, observasjon, voksen tilstedeværelse eller økt kontakt med hjemmet.

Tiltak på gruppenivå kan være at barne-/elevgruppen har et særskilt fokus over en periode, hensiktsmessig plassering i klasse-/grupperommet, etablering av lekegrupper, å skape arenaer for hyggelig opplevelser i små grupper, trening av sosial kompetanse, voksen tilstedeværelse i overgangssituasjoner og friminutt/utetid, eller tydelige strukturer i klasse/grupperommet.

Tiltak på systemnivå kan være etablering av nye regler, omorganisering av barnehage/skoledagen, økt voksentetthet, systematisk tilsyn eller holdningsskapende arbeid.

Tiltak overfor den som blir mobbet

Det er viktig at den som har blitt utsatt for mobbingen blir orientert om hvilke tiltak som iverksettes og at barnet/eleven blir holdt løpende orientert om saken. Like viktig er det at de ansatte på enheten har tett oppfølging med barnet/eleven om hvordan situasjonen oppleves. I en tidlig fase kan dette innebære daglige samtaler. I noen tilfeller vil det være behov for å arbeide med trening av sosiale ferdigheter, som for eksempel selvhevdelse, dersom disse er skadet. Tiltakene som settes inn vil avhenge av hvor lenge barnet har blitt mobbet. Vær oppmerksom på at både mobbing og krenkelser kan utløse traumer og at det kan skje retraumatiseringer (Tharaldsen, K. B., 2017).

Den som mobber skal følges opp

Det kan være vanskelig for den som mobber å endre atferd alene. Til dette arbeidet trenger barnet/eleven hjelp og støtte fra andre, først og fremst i form av positiv oppmerksomhet. Enheten må lage en plan for hvordan de skal hjelpe barnet/eleven. Planen skal skissere tiltakene som iverksettes og hvordan disse skal følges opp. Alle forsøk på å dominere andre,

gjennom for eksempel små blikk eller kommentarer, skal stoppes umiddelbart. Planen må også vise hvilke konsekvenser og sanksjoner negativ atferd skal få, da spesielt for elever i SFO og skole. Disse må gjøres kjent for den som mobber og dennes foresatte.

Det er viktig å være klar over at svært mange barn/elever som mobber har opplevd å bli mobbet selv. De voksne rundt den som mobber, må forsøke å forstå hva som ligger bak mobbehandlingene, og gi emosjonell støtte i arbeidet med å endre atferd.

Når enheten ikke ser krenkelser eller mobbing, men barnet fortsatt ikke har det bra

I noen tilfeller vil det være slik at barnehagen, SFO eller skolen ikke kan se at det foregår krenkelser eller mobbing, men at barnet likevel opplever å ikke ha det bra. I slike situasjoner har barnet fortsatt krav på at det settes inn tiltak rettet mot barnet, eller generelle tiltak for å bedre klasse-/gruppemiljøet.

Når foresatte ikke vil ha tiltak

I noen tilfeller kan det hende at foresatte eller elever i skolen, sier at enheten ikke må gjøre noe. Det er viktig å være klar over at aktivitetsplikten gir barnehagen, SFO eller skolen en plikt til å handle når de har fått kjennskap til at et barn ikke har det bra, også når foresatte eller elevene i skolen selv ikke vil at enheten skal gjøre noe.

Konsekvenser av brudd på skolereglene

I Forskrift om skoleregler i Farsund kommune, §7, omtales hvilke konsekvenser som gir bortfall av rettigheter i skolen. Konsekvenser som gis etter §7 handler ikke om grensesetting, og må ikke forveksles med at det i hverdagen utøves konsekvenspedagogikk i skole og barnehage. Kollektive konsekvenser er ikke tillatt.

Dersom tiltak skal ha effekt, er det viktig at konsekvensene for negativ atferd er tydelige, har trinn for ulike alvorlighetsgrader og at eleven har fått mulighet til å uttale seg. Det skal etterstrebes tydelig sammenheng mellom regelbrudd og konsekvens, og tilpasses situasjonen og eleven. Skolen må dokumentere bruk av konsekvenser. Konsekvensene må være kjent for de elevene det gjelder, og deres foresatte.

Følge opp

Barn og elever som har blitt utsatt, eller som selv har utsatt andre for mobbing, skal bli fulgt opp av barnehagen, SFO eller skolen helt til den krenkende atferden har opphørt. Dersom tiltakene som iverksettes, ikke gjør at situasjonen bedrer seg innen fristen for evalueringen, skal enheten utforme nye tiltak i tiltaksplanen. Det er avgjørende at barna eller elevene får tro på at de tiltakene som settes i gang, vil bedre situasjonen og at de voksne har evne og vilje til å gjøre situasjonen bedre.

Aktivitetsplanen skal opprettholdes frem til barnet eller eleven opplever det som trygt og godt på barnehagen, SFO og skolen. Det er barnets opplevelse som er avgjørende i dette tilfellet. En hovedregel er at jo mer omfattende mobbingen har vært, jo lenger tid tar oppfølgingen. Både den som har mobbet og den som har blitt utsatt for mobbingen skal følges opp like tett.

Dersom den krenkende atferden ikke opphører, bør andre eksterne parter inn i saken, for eksempel PP-tjenesten, psykisk helsetjeneste for barn, barnevernstjenesten, politiet eller konfliktrådet. Familievernkontoret og Bedriftshelsetjenesten kan også være aktuelle samarbeidsparter.
Se oversikt over hjelpeinstanser i Farsund på BTI Lister

Skjerpet aktivitetsplikt

For barnehage **§ 43 Skjerpet aktivitetsplikt dersom en som arbeider i barnehagen, krenker et barn**	For skole **§ 12-5 Skjerpa plikt til å melde frå dersom ein som arbeider på skolen, krenkjer ein elev**
Dersom en som arbeider i barnehagen, får mistanke om eller kjennskap til at en annen som arbeider i barnehagen, krenker et barn med for eksempel utestenging, mobbing, vold, diskriminering eller trakassering, skal vedkommende straks melde fra til barnehagens styrer. Styreren skal melde fra til barnehageeieren.	Dersom ein som arbeider på skolen, får mistanke om eller kjennskap til at ein annan som arbeider på skolen, krenkjer ein elev, skal vedkommande straks melde frå til rektor. Rektor skal melde frå til kommunen eller fylkeskommunen, med mindre meldinga er openbert grunnlaus.
Dersom en som arbeider i barnehagen, får mistanke om eller kjennskap til at styreren i barnehagen krenker et barn med for eksempel utestenging, mobbing, vold, diskriminering eller trakassering, skal vedkommende melde fra til barnehageeieren direkte.	Dersom ein som arbeider på skolen, får mistanke om eller kjennskap til at ein i leiinga ved skolen krenkjer ein elev, skal vedkommande melde frå til kommunen eller fylkeskommunen direkte.
Undersøkelser og tiltak etter § 42 tredje og fjerde ledd skal iverksettes straks.	

Når ansatte krenker

Alle ansatte skal ha kompetanse til å se når andre ansatte krenker og mobber barn og elever, og vite hvordan dette skal håndteres. Det er nulltoleranse for mobbing og andre krenkelser fra voksne mot barn.

Eksempler på hva som kan oppleves krenkelse fra ansatt

- latterliggjøre
- bruke ironi
- true
- heve stemmen
- snakke nedsettende om barn/elever.
- utestenge barn og elever fra det sosiale fellesskapet
- forskjellsbehandle eller favorisere barn eller elever

Den enkelte ansatte har en selvstendig plikt til straks å melde fra til leder ved enhver mistanke om eller kjennskap til at en annen ansatt utsetter eller har utsatt et eller flere barn/elever for krenkelser. Gjelder mistanken eller kjennskapen enhetens leder skal eier varsles. Vedlegg 8 Meldeskjema for ansatte i barnehage, skole og SFO skal benyttes ved melding.
Alvorlighetsgraden av slike saker krever at ledere og eiere som mottar en melding, straks skal undersøke og iverksette nødvendige tiltak. Ansatte som er involvert i saken, må få

mulighet til å uttale seg om saken, jfr rutine når ansatte krenker eller mobber barn eller elever, vedlegg 7.

Gjennom observasjoner og samtaler skal enheten undersøke saken og på bakgrunn av dette sette inn egnede tiltak, jfr. aktivitetsplikten. Dersom undersøkelsene viser at det forekommer krenkelser eller mobbing, skal leder sørge for at atferden opphører umiddelbart og saken skal behandles som en personalsak. Mulige tiltak kan være å gi den ansatte opplæring og bedre kompetanse, for å sikre gode handlingsalternativer som er til det beste for barnet.

Saken skal meldes inn som avvik, dersom ikke varselet er åpenbart grunnløst. En melding kan være åpenbart grunnløst dersom den helt klart ikke kan være sann og/eller dersom hendelsen ikke er en krenkelse etter loven.
Ved lovbrudd med utøvelse av vold og alvorlig krenkende atferd, må arbeidsforholdet vurderes og behandles i henhold til gjeldende lover og rutiner i samarbeid med personalansvarlig/eier. Politianmeldelse kan også bli vurdert.

Personvern og taushetsplikt

Når barnehager og skoler skal følge opp den skjerpede aktivitetsplikten, må de håndtere ulike typer personopplysninger. Personvern innebærer retten til privatliv og kontroll over egne opplysninger, slik det er regulert i personopplysningsloven og GDPR. Taushetsplikt innebærer at uvedkommende ikke får tilgang til beskyttede opplysninger, slik forvaltningsloven §§ 13-13e angir.

Disse reglene setter rammene for hvordan ledelsen skal gjennomføre saksbehandlingen på en måte som ivaretar både personvernet og taushetsplikten for alle involverte; barnet/eleven, melderen og den meldingen gjelder. For eksempel kan varslingsplikten til eier oppfylles uten å dele identifiserbare opplysninger om barnet/eleven. Vurderinger skal alltid baseres på nødvendighet og forholdsmessighet, i tråd med St.Prop. 96 L (2019–2020).

DE SMÅ

Den ene han juger og sparker
Den andre er stille og sky
Den tredje er klovnaktig, morsom
Den fjerde er alltid til bry
Den femte er klengete, surven
Den sjette er alltid perfekt
Den sjuende smiler bestandig
Den åttende svarer deg frekt

Men hadde de små våget snakke
Så hadde det vært ganske lett
Da hadde de uttrykt det samme:
«Jeg ville jo bare bli sett»

@majmich

Klagerett etter Opplæringslova

12-6.Statsforvaltaren si handheving av plikta til å sikre eit trygt og godt psykososialt skolemiljø i enkeltsaker

Dersom ein elev ikkje har eit trygt og godt skolemiljø, kan eleven eller foreldra melde saka til statsforvaltaren etter at saka er tatt opp med rektor.

Statsforvaltaren skal avgjere om plikta til å rette opp situasjonen med eigna tiltak etter § 12-4 andre ledd og plikta til å lage ein skriftleg plan etter § 12-4 tredje ledd er oppfylt. Dersom saka ikkje er tatt opp med rektor, det er under ei veke sidan ho vart tatt opp eller eleven ikkje lenger går på den aktuelle skolen, skal statsforvaltaren avvise saka, om det ikkje er særlege grunnar til å behandle ho.

Kommunen og fylkeskommunen skal utan hinder av lovfesta teieplikt leggje fram alle opplysningar som statsforvaltaren meiner må til for å greie ut saka.

Kjem statsforvaltaren til at skolen ikkje har oppfylt plikta til setje inn eigna tiltak etter § 12-4 andre ledd eller plikta til å lage ein skriftleg plan etter § 12-4 tredje ledd, kan statsforvaltaren påleggje kommunen eller fylkeskommunen å rette forholdet. Dersom saka elles vil bli unødig forseinka, eller dersom det er grunn til å tru at kommunen eller fylkeskommunen ikkje kjem til å rette forholdet, kan statsforvaltaren vedta kva skolen skal gjere for at eleven skal få eit trygt og godt skolemiljø. Statsforvaltaren kan vedta reaksjonar etter skolereglane, jf. § 10-7, eller vedta at ein elev skal byte skole, jf. § 13-2.

Avgjerda til statsforvaltaren er eit enkeltvedtak. Statsforvaltaren skal setje ein frist for gjennomføringa av vedtaket og følgje opp saka.

Dersom foreldre ikke er tilfredse med skolens håndtering av saken, kan den meldes til Statsforvalteren.
Håndhevingsordningen er en rettslig overprøving av om skolen har oppfylt aktivitetsplikten, og Utdanningsdirektoratet er klageinstans for vedtakene som Statsforvalteren fatter.

Statsforvalteren skal vurdere om skolen har oppfylt plikten til å rette opp situasjonen med egnede tiltak (tiltaksplikten). Det primære målet med håndhevingsordningen er å hjelpe elever i den situasjonen de er i og ikke å kontrollere om skolen har etterlevd regelverket. Statsforvalteren ser om skolen har satt inn de tiltakene som innenfor «rimelige grenser» kan forventes i den aktuelle saken. Det avgjørende for vurderingen vil være om skolen har sørget for, og eventuelt fremdeles vil sørge for, å vurdere og evaluere ulike tiltak og sette inn tiltak som etter en faglig vurdering er egnet til å sikre eleven et trygt og godt skolemiljø.

Skoleeier bistår skolene med veiledning og håndtering av omfattende og alvorlige saker knyttet til kapittel 12.

Kommunens rolle overfor barnehagene

Kommunen er ikke formell klageinstans og Statsforvalteren er ikke håndhevingsinstans for saker om trygt og godt psykososialt barnehagemiljø. Likevel har kommunen en viktig rolle og må forvente å få henvendelser fra foreldre av barn i barnehage.

Det er kommunens ansvar å påse at barnehagene drives etter barnehageloven med forskrifter. Dersom foresatte opplever at barnehagen ikke følger opp saker som omhandler et trygt og godt psykososialt barnehagemiljø, kan de kontakte barnehagemyndigheten i kommunen.

Kommunen følger opp slike henvendelser på følgende måter:

- Samtale med barnehagen
- Veiledning av barnehagen

Aktuelle kilder til informasjon og risikovurdering for barnehagemyndigheten for å påse at barnehagene oppfyller sin aktivitetsplikt er følgende:

- Brukerundersøkelser
- Bruk av rapporteringsskjema til barnehageeier for egenvurdering
- Jevnlig rapportering til barnehageeier om avvik/krenkelser
- Samtale med barnehage og foresatte

Barnehageeier bistår barnehagene med veiledning og håndtering av omfattende og alvorlige saker knyttet til kapittel 8.

Foto: Espira Vanse barnehage

Vedlegg

1. Årshjul
2. Sjekkliste – tegn på god praksis – trygt og godt oppvekstmiljø
3. Barnesamtale barnehage- Bussen
4. Relasjonskartlegging ansatt-barn
5. Rutine for skolegårdsundersøkelse – uteområdeundersøkelse
6. Rutine for håndtering av krenkelser og mobbing
7. Rutine når ansatte krenker eller mobber barn eller elever
8. Meldeskjema for ansatte i barnehage, skole og SFO
9. Mal for melding om mottatt bekymring om SFO eller skolemiljøet
10. Undersøkelse
11. Observasjon
12. Momenter i barnets beste vurdering
13. Sjekkliste ved mistanke om krenkelser og mobbing
14. Aktivitetsplan – tiltak og evaluering

REFERANSER OG KILDER

Lover og forskrifter

- Lov om barnehager.
- Lov om grunnskoleopplæringa og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova).
- Rammeplan for barnehagen.
- Rammeplan for SFO.
- Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen.
- FN barnekonvensjonen.

Offentlige planer, utvalg og ressurser

- BTI Lister.
- Bærum kommune (2024). *Plan for et trygt og godt skolemiljø i Bærum.*
- Dialogmodellen.
- Foreldreutvalget for barnehagen (FUB).
- Foreldreutvalget for grunnopplæringen (FUG).
- Utdanningsdirektoratet (Udir).
- Utdanningsdirektoratet (Udir). *Barnes beste-vurderinger og retten til å bli hørt.*

Faglitteratur og forskning

- Classroom Assessment Scoring System; CLASS (Pianta, La Paro & Hamre, 2008).
- Flack, T. (2010). *Innblikk. Et sosial-analytisk verktøy for å forebygge og avdekke skjult mobbing.* Stavanger: Læringsmiljøsenteret.
- Idsøe, E. C. & Roland, P. (2017). *Mobbeatferd i barnehagen: temaforståelse, forebygging, tiltak.* Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Jahnsen, H., Ertesvåg, S. & Westrheim, K. T. (2013). *Utvikling av sosial kompetanse. Veileder for skolen.* Oslo: Utdanningsdirektoratet.
- Lund, I. & Helgeland, A. (2024). *Mobbing i barnehage og skole.* Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Tharaldsen, K. B., Slåtten, H., Hancock, C. H. H., Bru, E. & Breivik, K. (2017). *Å ivareta barn og unge som har blitt utsatt for mobbing. Erfaringsbasert kunnskap om utforming og organisering av tiltak.* Stavanger: Læringsmiljøsenteret.